

Bogdan Tosza

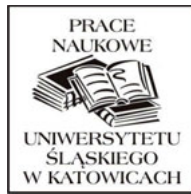
Stanisław Wyspiański – obraz bohatera

Wokół inscenizacji *Akropolis* i *Chryj z Polską*

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2012

Stanisław Wyspiański —
obraz bohatera

Stanisławowi, synowi mojemu

NR 2971

Bogdan Tosza

Stanisław Wyspiański — obraz bohatera

Wokół inscenizacji *Akropolis* i *Chryj z Polską*

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2012

Redaktor serii: Telewizja, Radio, Film
Piotr Ślęzak

Recenzent
Ewa Kutryś

Spis treści

Wstęp	~ 7 ~
Wyspiański a Katowice — założenia projektu	~ 9 ~
Wokół patrona	~ 13 ~
Wokół repertuaru	~ 15 ~
Wokół <i>Akropolis</i>	~ 17 ~
Miejsce akcji. Inspiracje. Założenia scenograficzne	~ 29 ~
Czas akcji. Czas święty	~ 31 ~
Postacie. Zasada łączenia	~ 34 ~
Założenia muzyczne	~ 46 ~
<i>Akropolis</i> (opracowanie tekstu)	~ 49 ~
Joseph Beuys w perspektywie Wyspiańskiego	~ 113 ~
Wokół sztuki Macieja Wojtyzki <i>Chryje z Polską. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim</i>	~ 123 ~
Spotkanie Stanisława Wyspiańskiego z Józefem Piłsudskim	~ 131 ~
Stanisław Wyspiański na początku 1905 roku	~ 139 ~
Inne postacie historyczne w sztuce	~ 145 ~
Wybór scenografa i koncepcja plastyczna	~ 153 ~
Warstwa dźwiękowa	~ 155 ~
Zakończenie	~ 157 ~
Bibliografia	~ 161 ~
Summary	~ 163 ~
Zusammenfassung	~ 165 ~

Wstęp

Prezentowana publikacja jest skróconą wersją rozprawy habilitacyjnej, która została obroniona na Wydziale Radia i Telewizji im. Krzysztofa Kieślowskiego Uniwersytetu Śląskiego. Jej immanentną częścią była płyta DVD z dwoma spektaklami: *Akropolis* Stanisława Wyspiańskiego oraz *Chryje z Polską. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim* Macieja Wojtyszki, wyreżyserowanych przeze mnie na deskach Teatru Śląskiego im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach. Zapisy spektakli, dokonane przez Beatę Dziańowicz, pozostają w archiwum Teatru. Z przyczyn metodologicznych elementem rozprawy był również tekst *Chryj z Polską*, w którego powstaniu miałem znaczący udział. W niniejszej wersji książki został on pominięty, ponieważ dwukrotnie był już wydrukowany. Publikacja zawiera zatem część opisową pracy, przedstawiono okoliczności, w jakich doszło do powstania obu spektakli, a także tło historyczne, mające jednocześnie lepiej uwidocznić założenia ideowe i programowe, jakimi kierowałem się, będąc w latach 1992—2003 dyrektorem Teatru Śląskiego. Projekt *WYSPIAŃSKI* był jednym z najważniejszych przedsięwzięć, zrealizowanych w tym okresie.

Publikacja zawiera również, rozszerzony o uwagi reżyserskie, tekst *Akropolis* Stanisława Wyspiańskiego. Inscenizacja wymagała szczególnej adaptacji tej wyjątkowej i tajemniczej sztuki autora *We-sela*. W konfrontacji z nią założenia reżyserskie, jak sądzę, lepiej się tłumaczą.

Bogdan Tosza

Stanisław Wyspiański — a picture of the hero On inscenization of *Akropolis* and *Chryje z Polską*

Summary

Taking the position of the manager of Teatr Śląski in Katowice in 1992 I was aware of the fact that it was the only theatre in Poland named after Stanisław Wyspiański. The patron himself and his thinking about art, especially an interdisciplinary nature characterizing him, imposed the project of an artistic programme on this stage for 11 years. Wyspiański's connections with Silesia cover both an artist's interest in an Old-Piast district, including fascination with Henryk Pobożny, and his contribution to the shape of the intellectual formation of Poles who, after 1918 dictated a socio-political nature to Katowice. Michał Grażyński, a voivodship and Marian Sobański, a long-standing manager, saw Stanisław Wyspiański as both the theatre patron, and a starting point for an artistic level they dictated to the very institution. Giving the name to the theatre in 1936 was connected with Józef Piłsudski's death. For many Poles the marshal was the embodiment of Konrad from *Wyzwolenie*, and his death determined many spectacular events.

The theatre in Katowice offered Stanisław Wyspiański's biggest masterpieces in the 1930s. They only lacked *Akropolis*. The adaptation of this play, considered by many the most difficult one written by an author of *Wesele* became a great challenge for the Silesian stage at the end of the first century of its existence. The decision was reinforced by the fact of Poland's entry to the European Union and intensification of talks on civilization roots of our country. A biblical area and the world of Greek and Roman mythology, very much present as the two main constituents of *Akropolis*, allowed the theatre to enter into an important social dialogue. The task to be performed by producers and, mainly a director, was how to stage the play. The basic conception was solved by means of building the person of the Poet, mainly from the stage directions inspired by the author himself when writing *Akropolis*, his struggles with disease and fascination with Polishness. Next, the person of the Poet became the source of inspiration for Whiting a play on Wyspiański. *Chryje z Polską* by Maciej Wojtyszko was based on a little known fact from our history, namely one meeting between Wyspiański and Piłsudski on 1 March 1905. Its leading theme was support for an idea of treasure in favour of the Polish army to be. Stefan Żeromski was engaged in getting into touch. Wyspiański considered the possibility of taking the position of the manager in Teatr Miejski. Piłsudski wanted to use a February resolution in Russia to start yet another uprising in Poland. The work by Maciej Wojtyszko,

presenting a confrontation of both characters, shows possibilities of a dialogue of art and politics, reveals painful wounds in the history of mentality of Poles. The image of a character Stanisław Wyspiański becomes in both positions is a food for thought.

Bogdan Tosza

Stanisław Wyspiański — Bild des Helden Die Inszenierungen der *Akropolis* und der *Krächen mit Polen*

Zusammenfassung

Als ich 1992 die Stelle des Direktors des Schlesischen Theaters in Kattowitz angetreten war, war ich mich dessen bewusst, dass es das einzige Theater in Polen war, das den Namen von Stanisław Wyspiański trug. Die Person des Patrons und seine Ansichten über die Kunst, und besonders die für ihn charakteristische Interdisziplinarität, drängten den Spielplan der Bühne für elf Jahre hinaus auf. Wyspiańskis Beziehungen zum Schlesien betreffen sowohl sein Interesse für den alten Piasten-Landesteil, darunter seine Leidenschaft für Heinrich II. den Frommen, wie auch der von seinem Werk geleistete Beitrag zur Entstehung der Gruppe von polnischen Intellektuellen, welche nach 1918 über den gesellschaftspolitischen Charakter der Stadt, Kattowitz entschieden haben. Der Woiwode Michał Grażyński und der langjährige Direktor des Theaters von damals, Marian Sobański hielten Stanisław Wyspiański nicht nur für den Theaterpatron, sondern auch für einen Bezugspunkt für das von ihnen bestimmte künstlerische Niveau des Theaters. Die 1936 stattgefundene Namenverleihung traf mit dem Tod des Marschalls Józef Piłsudski zusammen, der für mehrere Polen eine Verkörperung des Konrads von der *Befreiung* war, und dessen Tod der Anlass zu vielen spektakulären Ereignissen wurde.

In den 30er Jahren standen auf dem Spielplan des Kattowitzer Theaters die größten Meisterwerke von Stanisław Wyspiański. Es fehlte nur *Akropolis*. Die Inszenierung des von Vielen als das schwierigste im ganzen Werk des Autors von der *Hochzeit* betrachteten Theaterstücks, bedeutete eine große Herausforderung für die schlesische Bühne am Ende deren hundertjährigen Jubiläums. Der Eintritt Polens in die Europäische Union und leidenschaftliche Diskussionen über zivilisatorische Wurzeln unseres Landes verursachten, dass die Entscheidung über diese Inszenierung viel leichter gefasst wurde. Die biblische Welt und die Mythologie der Griechen und Römer als zwei Hauptkonstituenten der *Akropolis* ließen das Theater, sich an dem wichtigen gesellschaftlichen Dialog beteiligen. Der Regisseur musste der Aufgabe entgegnetreten, wie das Stück in der heutigen Zeit inszeniert werden sollte. Zuerst hat man anhand der Didaskalien die Figur des Dichters aufgebaut. Der Regisseur ließ sich dabei von der Person des Autors, dessen Kampf gegen die Krankheit und Leidenschaft für die polnische Wesensart inspirieren. Die Figur des Dichters wurde dann eine Inspirationsquelle für Entstehung eines Stücks über Wyspiański: *Kräche mit Polen* von Maciej Wojtyszko, das auf eine aus der polnischen Geschichte kaum bekannte Tatsache fußte,

nämlich das einzige Treffen Wyspiańskis mit Józef Piłsudski am 1. März 1905. Das Hauptthema des Treffens war, die Idee der Kollekte für künftige polnische Armee zu fördern. Für die Kontaktaufnahme von den beiden Gesprächspartnern setzte sich Stefan Żeromski ein. Wyspiański erwog damals die Möglichkeit, die Stelle des Direktors vom Stadttheater anzutreten. Piłsudski wollte dagegen, die Gelegenheit der Februarrevolution in Russland nutzen und den nächsten Aufstand in Polen entfachen. Das Theaterstück von Maciej Wojtyzko das eine Gegenüberstellung von den beiden Helden ist, zeigt verschiedene Möglichkeiten des Dialogs zwischen der Kunst und Politik und offenbart schmerzhaft Wunden in der Mentalitätsgeschichte der Polen. Das in den beiden Werken erscheinende Bild von Stanisław Wyspiański muss schon viel zu denken geb.

Na okładce zamieszczono zdjęcie ze spektaklu M. Wojtyczki: *Chryje z Polską. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim*. [Teatr Śląski im. S. Wyspiańskiego. Katowice 2002]. Od lewej: Katarzyna Kupczak (Helenka Wyspiańska), Alina Chechelska (Teofila Pytko), Mariusz Bonaszewski (Stanisław Wyspiański), Jakub Saniternik-Smoliński (Mieczysław Wyspiański)

Redaktor: Katarzyna Więckowska

Projekt okładki: Paulina Dubiel

Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel

Korektor: Magdalena Białek

Skład i łamanie: Alicja Załęcka

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-2099-1
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-543-8
(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 10,5 + wklejka. Ark. wyd. 10,0.
Papier Alto 80 g Cena 14 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c. M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Bogdan Tosza

Stanisław Wyspiański – obraz bohatera...

Cena 14 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336 ISBN 978-83-8012-543-8

